

● سنجش گرایش جوانان به انواع موسیقی در شهر اصفهان

بزمشکر: دکتر وحید قاسمی

ناظر طرح: دکتر فریدون وحیدا

مقدمه

موضوع مورد مطالعه در حوزه‌ی تخصصی جامعه‌شناسی هنر و به‌طور مشخص‌تر جامعه‌شناسی موسیقی قرار دارد. در این حوزه، موسیقی به‌عنوان پدیده‌ای در نظر گرفته می‌شود که دارای روابط متقابل با ساختارهای اجتماعی است. همان‌طور که تیپ موسیقایی حاکم بر فضای یک نظام اجتماعی، متأثر از ساختارهای اجتماعی است، به‌طور متقابل تأثیرگذار بر آن نیز هست. گرایش به موسیقی و انواع آن به‌عنوان یکی از عناصر اصلی مجموعه‌ی فرهنگی می‌تواند نشان‌دهنده‌ی حرکت فرهنگی یک نظام اجتماعی باشد و بر اساس آن می‌توان تحولات و ویژگی‌های فرهنگی را در آینده پیش‌بینی کرد.

طرح مسأله

این طرح به‌منظور سنجش شدت و تنوع گرایش جوانان به انواع موسیقی به اجرا درآمده است. در این حیطه، سؤالات متعددی طراحی شد که گروه پژوهش در پی تدارک پاسخ‌هایی مستند برای آنها بوده است. برخی از سؤالات به این شرح هستند: ۱- انواع موسیقی از نظر جوانان کدامند؟ ۲- تیپولوژی جوانان به لحاظ شدت تمایلات موسیقایی چیست و هر تیپ دارای چه ویژگی‌هایی می‌باشد؟ ۳- شدت گرایش جوانان به هر یک از انواع موسیقی تا چه حد است؟ ۴- آیا بین گروه‌های مختلف سنی و جنسی در بین جوانان، از لحاظ شدت گرایش به انواع موسیقی تفاوت وجود دارد؟ ۵- جوانان به کدام یک از انواع موسیقی گرایش نداشته و تمایلی به شنیدن آن ندارند؟ ۶- دلایل عدم تمایل به انواع موسیقی چیست؟

ضرورت تحقیق

از شرایط مهم تداوم نظام اجتماعی، هماهنگی و همسویی خرده نظام‌های مختلف آن می‌باشد. هنر به‌عنوان بخش مهم نظام فرهنگی با کارکرد الگوبخشی، از عناصر مختلفی تشکیل شده است. موسیقی، تئاتر، نمایش و... از اجزای مهم نظام هنر به‌شمار می‌روند. موسیقی رابطه‌ای تنگاتنگ با نظام فرهنگ هر جامعه دارد. شناخت وضعیت موجود موسیقی به‌عنوان

یک ابزار فرهنگی در واقع جزئی از شناخت فرهنگ عمومی جامعه می‌باشد. با شناخت صحیح و واقع‌بینانه است که می‌توان از این ابزار به نحو مطلوب در گسترش و تعمیق فرهنگ ملی و اسلامی گام‌های موثرتری برداشت.

مبانی نظری تحقیق

رغبت یا تمایل از لحاظ فرهنگی به عنوان پایه‌ای برای انحصار عمل می‌کند^۱. بر اساس نظریه‌ی ارائه شده از جانب نظریه‌پردازان فرهنگ نخبه، افراد طبقه‌ی پایگاه بالا، دیگر اشکال فرهنگی را به عنوان اشکال فرهنگی ابتدایی یا خام^۲ یا به عنوان اشکال فرهنگی عوامانه^۳ و یا به عنوان اشکال فرهنگی دوست‌نداشتنی^۴ نگاه می‌کنند.

افراد همواره سلیقه یا تمایل فرهنگی را به منظور تقویت مرزهای نمادی بین خودشان و قشرهایی از مردم که به ایشان تمایلی ندارند، به کار می‌گیرند. از مهم‌ترین تمایل‌های فرهنگی، تمایل موسیقایی و از مهم‌ترین انحصارهای نمادی، انحصار موسیقایی است. مدت‌هاست که موسیقی به منظور ایجاد همبستگی اجتماعی و مقاومت فرهنگی مورد استفاده قرار گرفته است.^۵ موسیقی به عنوان یک واسطه‌ی فرهنگی و ارتباطی مهم است. سرودهای ملی نماینده‌ای از هویت ملت هستند و یک موقعیت ملی را به نظام جهانی پیوند می‌دهند. موسیقی شامل مجموعه‌ی پیچیده‌ای از ابعاد است. صدا، شعر، نشانه‌های بصری و اعمال فیزیکی از جمله این ابعاد هستند.^۶ موسیقی طیف وسیعی را دربر می‌گیرد و به عنوان مثال از زمزمه کردن با خود تا فریادهای هزاران مشتاق در یک استادیوم فوتبال را شامل می‌شود. با توانمندی اجتماعی و نمادی موسیقی، تعجیبی نیست که موسیقی یکی از مهم‌ترین اجزای جامعه‌ی انسانی است و این‌که تقریباً هر ملتی دارای یک سرود ملی است. اغلب مراسم مذهبی شامل موسیقی نیز می‌شود و خواندن سرود همچنین یکی از قسمت‌های مهم گردهمایی‌های سیاسی و مانند آن است.

زیمل موسیقی را محصول روابط اجتماعی دانسته و آن را در حفظ و برقراری روابط اجتماعی، ساختار دادن به آن و همچنین تغییر ساختار آن مؤثر می‌داند^۷، ماکس وبر به ساختار منطقی موسیقی غربی در مقابل عناصر غیرمنطقی در برخی از انواع موسیقی شرقی اشاره می‌کند^۸. هانسلیک معتقد است مردم اغلب از موسیقی برای تحریک فرار احساساتی خود استفاده می‌کنند و اجازه می‌دهند که عکس‌العمل‌هایشان در کنترل موسیقی درآید به طوری که این تهییج احساساتی عموماً دارای اهمیت زیباشناختی نیست.^۹

-
۱. وبر، ۱۹۶۸ - پارکین، ۱۹۷۹ - بورديو، ۱۹۸۴ و لامونت ۱۹۸۸. ۲. بورديو، ۱۹۸۴. ۳. ویلن، ۱۹۵۳.
  ۴. وبر، ۱۹۶۸. ۵. ویلیس، ۱۹۷۷ - هدیك ۱۹۷۹ و رز ۱۹۹۴. ۶. دنوار، ۱۹۹۱ و داود، ۱۹۹۲.
  ۷. رفیع‌پور، ۱۳۷۵. ۸. رفیع‌پور، ۱۳۷۵. ۹. رفیع‌پور، ۱۳۷۵.

روش‌شناسی

روش تحقیق از نوع پیمایشی است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ی استاندارد است. جهت تهیه‌ی پرسشنامه، کلیه‌ی مراحل علمی آن طی شده به نحوی که قسمت‌های مختلف آن دارای روایی و پایایی قابل قبول است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه‌ی جوانان ساکن در شهر اصفهان است که از تعداد دقیق آنها در زمان مطالعه اطلاعی در دست نیست. در هر حال این موضوع به علت بزرگ بودن جامعه‌ی آماری تأثیری غیرمحسوس بر حجم نمونه دارد. تعداد پرسشنامه‌ی توزیع شده برابر با ۷۵۰ می‌باشد که به علت حذف ۷ پرسشنامه، تعداد ۷۴۳ پرسشنامه از میان آنها در تجزیه و تحلیل نهایی مورد استفاده قرار گرفته است. روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای و با استفاده از سه متغیر جنس، سن و وضعیت فعالیت انجام شده است. از روش‌های آماری متنوعی در سطح توصیفی و استنباطی جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات بهره گرفته شده است.

نتایج

انواع موسیقی:

با انجام یک مطالعه‌ی مقدماتی و اکتشافی و با استفاده از مصاحبه‌ی عمیق و پرسشنامه دارای سؤالات باز، مشخص شد که انواع موسیقی را از نظر جوانان می‌توان با اطمینان بالایی در هشت تیپ یا نوع طبقه‌بندی کرد. این انواع عبارتند از: ۱- موسیقی پاپ ایرانی (ضبط در داخل کشور - دارای مجوز) ۲- موسیقی پاپ ایرانی (ضبط در خارج از کشور - غیرمجاز) ۳- موسیقی اصیل و سنتی ایرانی ۴- موسیقی پاپ غربی ۵- موسیقی کلاسیک غربی ۶- موسیقی محلی ایرانی ۷- موسیقی مذهبی ۸- موسیقی سایر ملل (عربی، هندی، روسی و...)

تیپولوژی جوانان به لحاظ شدت تمایلات موسیقایی:

با استفاده از معرف‌های متعدد و تجزیه و تحلیل طولی و عرضی آنها، جوانان به لحاظ شدت تمایلات موسیقایی (صرف نظر از جهت تمایل) در چهار تیپ به شرح زیر طبقه‌بندی شده‌اند.

تیپ اول: افرادی که موسیقی جزء اصلی زندگی آنهاست، تمایل شدید یا بسیار شدیدی برای شنیدن موسیقی دارند و مدت زمان زیادی (اغلب بیشتر از ۲ ساعت) در طول روز موسیقی گوش می‌دهند. اغلب بر این باورند که زندگی‌شان با موسیقی عجین شده است و حاضرند هزینه قابل توجهی را برای موسیقی پرداخت کنند. این تیپ اغلب برای دیدن و شنیدن اجراهای موسیقی به‌طور زنده اقدام می‌کنند و خود نیز عملاً به موسیقی می‌پردازند.

تیپ دوم: افرادی که موسیقی برای آنها جذاب است ولی جزء اصلی زندگی آنها محسوب

پروش
کتابخانه و مطالعات علمی فرهنگی
مجمع علوم اسلامی

نمی‌شود. تمایل به شنیدن موسیقی در آنها بالاست اما نمی‌توان این تمایل را با کلمات شدید یا بسیار شدید توصیف کرد. اغلب در شبانه‌روز کمتر از ۲ ساعت موسیقی گوش می‌دهند و می‌توان گفت هر چند برای این گروه شنیدن موسیقی لذت بخش است اما نمی‌توان نتیجه گرفت که زندگی آنها با موسیقی عجین شده است. گاهی برای شنیدن و دیدن اجرای زنده‌ی موسیقی اقدام می‌کنند و گاه عملاً نیز به موسیقی می‌پردازند اما هیچ‌گاه وارد حوزه‌ی حرفه‌ای موسیقی نمی‌شوند.

تیپ سوم: این گروه بیشتر افرادی هستند که به حوزه‌ی بی‌اعتنایی رفتاری نسبت به موسیقی نزدیک هستند یا در آن حوزه قرار دارند. تمایل آنها به شنیدن موسیقی اغلب کم یا متوسط است و می‌توان گفت برنامه‌ی خاصی برای شنیدن موسیقی ندارند بلکه به تصادف موسیقی می‌شوند. مدت زمانی که ممکن است در طول روز موسیقی گوش دهند اغلب کمتر از نیم‌ساعت است هرچند در روزهای تعطیل ممکن است بین نیم تا یک ساعت موسیقی گوش دهند. این گروه به لحاظ تیپولوژی ذهنی اغلب خود را به‌عنوان گروهی توصیف می‌کنند که از موسیقی بدشان نمی‌آید و گاهی موسیقی گوش می‌دهند. به‌ندرت اتفاق می‌افتد که برای شنیدن و دیدن یک اجرای زنده‌ی موسیقی اقدام کنند و هیچ‌گاه عملاً به موسیقی نمی‌پردازند.

تیپ چهارم: این گروه به لحاظ رفتاری در حوزه‌ای قرار می‌گیرند که می‌توان گفت شنیدن موسیقی برای آنها دارای ارزش منفی است. تمایل خود را به شنیدن موسیقی اغلب با انتخاب گزینه‌ی «اصلاً یا خیلی کم» نشان می‌دهند. موسیقی را تصادفاً گوش می‌دهند و هیچ تمایلی برای شنیدن برنامه‌ریزی شده موسیقی ندارند. به لحاظ تیپولوژی ذهنی خود را اغلب با این جمله توصیف می‌کنند، «از موسیقی بدم می‌آید و تا آنجا که ممکن باشد موسیقی گوش نمی‌دهم».

براساس ویژگی‌های ذکر شده، پیشنهاد شده است که هر یک از این گروه‌ها یا تیپ‌ها را با نام‌های زیر نامگذاری کنیم:

تیپ اول: فعالان موسیقایی

تیپ دوم: موسیقی دوستان

تیپ سوم: بی‌اعتنایان به موسیقی

تیپ چهارم: موسیقی‌گریزان

گرایش به انواع هشت‌گانه‌ی موسیقی:

طیف طرح‌شده برای سنجش گرایش جوانان به انواع هشت‌گانه‌ی موسیقی یک مقیاس ۵ درجه‌ای با حداقل مقدار ۱، حداکثر مقدار ۵ و حد متوسط ۳ می‌باشد.

۱	۲	۳	۴	۵
گرایش بیشتر از حد متوسط		گرایش متوسط	گرایش کمتر از حد متوسط	

اطلاعات ارائه شده در جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که در نمونه‌ی مورد مطالعه، گرایش به دو نوع موسیقی پاپ ایرانی (ضبط در خارج و داخل کشور) بالاتر از حد متوسط، گرایش به موسیقی اصیل و سنتی ایران در حد متوسط و گرایش به انواع پاپ غربی مذهبی ایرانی، کلاسیک غربی و سایر ملل کمتر از حد متوسط است. انواع هشت‌گانه‌ی موسیقی طرح شده در جدول (۱) دارای یک ترتیب نزولی می‌باشد به نحوی که می‌توان گفت در نمونه‌ی مورد مطالعه، گرایش به موسیقی پاپ ایرانی ضبط شده در خارج از کشور بیشتر از سایر انواع موسیقی و گرایش به موسیقی سایر ملل کمتر از انواع دیگر موسیقی است.

تنها نوع موسیقی که بیش از نیمی از جوانان مورد مطالعه (۶۱/۵ درصد اظهار داشته‌اند که «همیشه یا اغلب» به آن گوش می‌دهند موسیقی پاپ ایرانی ضبط شده در خارج از کشور «غیرمجاز» است.)

همچنین اطلاعات نشان می‌دهد که نمی‌توان هیچ یک از انواع موسیقی مورد مطالعه را فاقد جایگاه در بین جوانان دانست. حدود ۳۰ درصد از جوانان «همیشه، اغلب یا گاهی» موسیقی سایر ملل را نیز گوش می‌دهند. با توجه به این‌که این نوع از موسیقی دارای پایین‌ترین میانگین در بین انواع هشت‌گانه‌ی موسیقی است وجود جایگاه برای انواع موسیقی در بین جوانان مشخص می‌شود. نتایج حاصل از مقایسه‌ی گرایش به انواع هشت‌گانه‌ی موسیقی برای دو گروه زنان و مردان نشان می‌دهد که این دو گروه تا حد زیادی تمایلات یکسانی به انواع موسیقی در جامعه‌ی آماری مورد مطالعه دارند.

جدول شماره (۱) توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب میزان تمایل به شنیدن انواع هشت‌گانه‌ی موسیقی (درصد)

نوع موسیقی	همیشه	اغلب	گاهی	به ندرت	هیچ وقت	بدون پاسخ	میانگین از
پاپ ایرانی (ضبط در خارج)	۳۹/۲	۲۲/۳	۱۴/۱	۵/۷	۱۲/۲	۶/۵	۳/۷
پاپ ایرانی (ضبط در داخل)	۱۲	۲۸	۳۲/۶	۱۴/۱	۶/۲	۷/۱	۳/۳
اصیل و سنتی ایرانی	۱۱	۱۹	۳۳/۵	۲۳/۶	۷/۳	۵/۷	۳
پاپ غربی	۱۳/۱	۱۶	۱۶/۲	۱۵/۷	۳۰/۸	۸/۲	۲/۶
مذهبی ایرانی	۵/۴	۱۱/۶	۲۱/۴	۳۰/۷	۲۲/۷	۸/۲	۲/۵
محلی ایرانی	۲/۶	۱۰/۲	۲۰/۶	۳۰/۷	۲۴/۸	۱۱/۲	۲/۴
کلاسیک غربی	۵/۸	۱۴	۱۴/۹	۱۹/۲	۳۶/۶	۹/۴	۲/۳
سایر ملل	۳/۱	۷	۱۹/۹	۲۶/۴	۳۲/۴	۱۱/۲	۲/۲

در رابطه با شش نوع موسیقی شامل پاپ ایرانی (ضبط در خارج)، پاپ غربی مذهبی، محلی ایرانی، کلاسیک غربی و سایر ملل، تفاوت‌ها به لحاظ آماری معنی‌دار نبوده و با اطمینان حداقل ۹۵ درصد می‌توان نتیجه گرفت که شدت تمایل دو جنس زن و مرد در جامعه‌ی آماری مورد مطالعه به آنان یکسان است. در رابطه با دو نوع موسیقی پاپ ایرانی (ضبط در داخل و اصیل و سنتی ایرانی) تفاوت قابل ملاحظه و معنی‌داری بین دو گروه زن و مرد مشاهده می‌شود. برآورد نشان می‌دهد که با اطمینان حداقل ۹۵ درصد تمایل زنان جوان به موسیقی پاپ ایرانی (ضبط در داخل - مجاز) بیشتر از مردان جوان است. این در حالی است که در رابطه با موسیقی اصیل و سنتی ایرانی وضعیت معکوس است. در حالی که گروه‌های جنسی به لحاظ شدت تمایل به انواع موسیقی تا حد زیادی با یکدیگر شباهت دارند بین گروه‌های سنی در این باره تفاوت‌های زیادی مشاهده می‌شود. شدت این نوع تفاوت‌ها در رابطه با موسیقی اصیل و سنتی، پاپ ایرانی ضبط در خارج بیشتر از سایر انواع موسیقی است. تمایل به موسیقی پاپ ایرانی ضبط در خارج، در گروه سنی ۲۴-۱۵ ساله بیشتر از گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله می‌باشد. تمایل به موسیقی اصیل و سنتی ایرانی در گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله به مراتب بیشتر از دو گروه سنی جوان‌تر است.

عدم تمایل به شنیدن انواع موسیقی:

عدم تمایل به شنیدن انواع موسیقی در شناخت تمایلات موسیقایی افراد می‌تواند تا حد زیادی مفید بوده و همچنین به عنوان کنترلی برای پاسخ‌های مربوط به سؤالاتی باشد که تمایل افراد را به انواع موسیقی مورد پرسش قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد درصد افرادی که حاضر نیستند موسیقی کلاسیک یا پاپ غربی را گوش دهند به‌طور قابل توجهی نسبت به سایر انواع موسیقی بیشتر است. در این رابطه تقریباً از هر سه نفر، یک نفر تمایلی به شنیدن موسیقی کلاسیک یا پاپ غربی ندارد. در رابطه با موسیقی محلی ایرانی تقریباً از هر چهار نفر یک نفر، در رابطه با دو نوع موسیقی پاپ ایرانی ضبط در خارج و اصیل و سنتی ایرانی تقریباً از هفت نفر یک نفر و در مورد موسیقی پاپ ایرانی ضبط در داخل تقریباً از هر یازده نفر یک نفر تمایلی به شنیدن موسیقی ذکر شده ندارد.

اطلاعات جزئی به دست آمده نشان می‌دهد که علت «نداشتن علاقه» و «عدم فهم و درک معنا» مهم‌ترین دلایلی هستند که در مجموع باعث عدم گرایش یک جوان به نوع خاصی از موسیقی می‌شود.

